

цінностей. Тільки через вольове зусилля особистість приймає у горизонт власної духовності моральні переконання, усвідомлюючи їх як соціальну необхідність. Відзначимо, що людина може проявляти свої вольові якості не тільки для досягнення власних цілей, а й для блага суспільства, в якому вона проживає. У цьому випадку його вольові вчинки оцінюються ще й з точки зору загальноприйнятих норм моралі і стають у такому разі морально-вольовими вчинками.

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив сформулювати сутність та зміст підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей в учнів старшого шкільного віку.

Перспективи подальшого дослідження за даною проблемою: дослідити рівень готовності студентів факультету фізичного виховання до формування морально-вольових якостей в учнів старшого шкільного віку, визначити педагогічні умови підвищення рівня розвитку цих якостей.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апресян Г.Г. Мораль // Этика: Энциклопедический словарь / Под ред. Р.Г. Апресяна и А.А. Гусейнова. – М. : Гардарика, 2001. – С. 275 – 282.
2. Бех І.Д. Виховання особистості : [підручник]. / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2008. - 848 с.

3. Гурин В.Е. Формирование нравственного сознания и поведения старшеклассников : [Педагогическая наука – реформе школы]. / Гурин В.Е. – М. : Педагогика, 1988. – 136с.

4. Ильин Е.П. Психология воли / Евгений Павлович Ильин. – [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2009. – 368 с. : ил. – (Серия “Мастера психологи”).

5. Книга учителя физической культуры : довідково-методичне видання / [упор. С. І. Операйло, А. І. Ільченко, В. М. Єрмолова, Л. І. Іванова]. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 464 с.

6. Психология : [учебник для институтов физической культуры]. / Под ред. Рудика П.А. – М. : “Физическая культура и спорт”, 1974. – 512с. : ил.

7. Социолого-педагогичний словник [уклад. С.У. Гончаренко, В.В. Радул, М.М. Дубінка та ін.]. – К. : ЕксОб, 2004. – 304с.

8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976-1977. Т. 2. – 1976. – 668с.

9. Хрестоматия по психологии : [учебное пособие для студентов педагогических институтов]. / Под ред. Петровского А.В. – М. : Просвещение, 1977. – 528с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ковальова Юлія Анатоліївна – аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: формування морально-вольових якостей засобами фізичної культури.

УДК 37: 378. 4 (477. 54) “189/191”

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ХАРКІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (КІНЕЦЬ ХІХ СТ. – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.)

Сергій КУЛІШ (Харків)

Актуальність і постановка проблеми. Вирішуючи нагальні проблеми реформування університетської педагогічної освіти України, ми звертаємося до досвіду підготовки науково-педагогічних кадрів та у пошуках новаторства у педагогічній освіті ХІХ – початку ХХ ст.

Мета статті – проаналізувати діяльність Харківського університету в процесі підготовки викладацького корпусу та пошуках новаторства в розвитку педагогічної освіти.

Наприкінці ХІХ ст. в Російській імперії навчальні заклади не могли задовольнити потреби суспільства у викладацьких кадрах, особливо у викладачах середньої та нижчої школи. Недостатньо було літератури з історії педагогіки, широкому колу вчителів невідомі були визнані вітчизняні педагоги. Тому в гімназіях процвітали бюрократизм, схоластика та формалізм.

Добре обізнані з недоліками середньої та нижчої школи викладачі історико-філологічного факультету вдалися до аналізу проблем учительського корпусу. На їх думку, існуючі на той час педагогічні клуби працювали вкрай незадовільно. Викладачі гімназій через свою завантаженість роботою мало займалися написанням методичних розробок, обмін досвідом був практично відсутній, а передові дидактичні методики через слабку обізнаність з ними тим часом втрачалися. Тому 28 березня 1891 р. за прикладом Санкт-Петербурзького педагогічного товариства члени історико-філологічного товариства Харківського університету створили у себе педагогічний відділ; пізніше відділ поділився на дві комісії – історична та літературна [1, с. ХVІІ–ХVІІІ; 2, с. 134]. На засіданнях підвідділу лише за січень – червень 1893 р. вчителі середніх шкіл виступили з 8 рефератами, а змістовні виступи на

різноманітні теми підготували семеро професорів університету. Розглядалася методика викладання мов та історії, значення письмових робіт, роль етики, виховання любові до читання, бо, на думку проф. В. П. Бузескула, усунення з навчальної програми домашнього та класного читання призвели до того, що учні стали значно менше читати [3, с. 11; 4, с. 9].

Значний внесок у розвиток тогочасної методології вніс проф. Д. І. Багалій. Так у 1894 р. він висловив свою точку зору на стан володіння вітчизняними викладачами основ дидактики і методики і констатував, що по мірі того, як ми опускаємось з наукових вершин у нижчу галузь елементарного викладання, методичні прийоми стають все більш необхідними. Д. І. Багалій підкреслював, що без методичних вмінь та навиків працювати взагалі неможливо. Між тим, у гімназіях вчителі повсякчас викладали без елементарних знань педагогічних технологій, адже до університетських програм, за якими вони самі навчалися, «зовсім не входять ні методика, ні навіть загальна педагогіка».

Проф. М. Ф. Сумцов – член Ради попечителів Харківського навчального округу, у своїх працях з дидактики підкреслював значущість наочності («сумлінного ставлення до факту»), системності («зв'язування фактів та явищ») та індивідуального підходу. Функціями навчання він вважав, насамперед, освітню, виховну і розвиваючу, а мистецтва – пізнавально-освітню й естетико-перетворювальну [5, с. 9].

Слід зазначити, що тематика виступів на засіданнях педагогічного відділу була досить різноманітною. Так, С. О. Немолодишев з І жіночої гімназії розповідав про педагогічні погляди Московського митрополита Платона, які, на його погляд, відрізнялися гуманізмом, терпимістю та щирістю і тому мали такий вплив на наслідника російського престолу. Виступаючи 6 лютого 1898 р., він зазначив, що у А. Коменського, Д. Локка, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці освіта дещо пригнічувала виховання, і тенденція ця спостерігалася у сучасній йому школі.

Не всі були згодні з положенням доповіді В. І. Харцієва «Щодо педагогіки та педагогічної підготовки» 17 березня 1900 р. В. І. Харцієв вважав: щоб оживити викладання у середній школі, необхідно мати систему вищої педагогічної освіти, мистецтво ж викладання буде досягнуто вже на практиці, бо «методики і дидактика завжди є лише відсталіми відтворенням того чи іншого стану наукових теорій» Головне ж, на його думку, не практика в кролі з пануючою рутинною, а досвід колег та обмін думками на педагогічних радах [6, с. VII, XI; 7, с. II-VII].

За період з 1892 по 1902 рр. педагогічний відділ мав у своєму складі 94 викладачі, на його засіданні було заслухано 100 рефератів, вийшло 7 видань «Трудов педагогического отдела ХИФО».

Періодично серед університетських викладачів та міністерських чиновників лунали пропозиції щодо відкриття кафедр педагогіки. Так, 18 листопада 1898 р. міністр народної освіти М. П. Боголепов заявив про неприпустимість, коли вчителі вчать на учнях, – їх необхідно попередньо навчати педагогічним прийомам. Однак серед багатьох університетських викладачів, на жаль, викликала схвалення протилежна думка, висловлена професором Московського університету Р. Ю. Віппером. Він назвав педагогіку «легковесним предметом, поброєним на общих фразах и трузмах, предметом, в котором нет ничего цельного: тут есть немного физиологии и гигиены, психологии и этики». До речі, Варшавський університет відмовився від організації кафедри педагогіки через побоювання, що захоплення дидактикою відволікатиме викладачів та студентів від чистої науки [8, с. 47].

В грудні 1899 р. історико-філологічний факультет Харківського університету звернувся з проханням до Міністерства ввести викладання історії та теорії педагогіки і методики викладання предметів у гімназіях – йшлося про те, щоб педагогіка стала обов'язковим предметом на факультеті, адже заслужений професор філософії Ф. О. Зеленогорський з весни 1899 р. уже викладав студентам ці предмети як необов'язкові. Зрештою Харківський університет став піонером у відновленні викладання педагогіки. Це сталося попри чисельні заперечення виховного аспекту педагогіки серед професури, яка дотримувалася думки проте, що заклад не має вільних коштів на сумнівне зайняття виховання дорослих людей. На історико-філологічних факультетах інших університетів, за ствердженням М. Карєєва, до 1900 р. не читали ні історії педагогіки, ні методики викладання окремих предметів, ні дидактики [9, с. 29]. А проф. В. Івановський і у 1902 р. у розкладі занять Оксфордського і Кембріджського університетів Англії не знайшов жодного курсу з педагогіки. У цих навчальних закладах переважала практична педагогіка, що базувалась на прикладах, традиціях і дисципліні.

Між тим, наприкінці 1902 р. комісія з реорганізації вищих навчальних закладів Російської держави вкотре розглянула наболіле питання підготовки в університетах учительських кадрів. Точки зору її членів розділилися. Так одні запевняли, що після закінчення університету потрібно не менш, як

15 місяців для оволодіння педагогічною технікою, інші ж заперечували саму можливість навчання педагогічній майстерності – тільки тривала педагогічна практика і вчительський талант, на їхню думку, створюють справжнього педагога. Після обговорення основних проблем комісія рекомендувала студентам історико-філологічного та фізико-математичного факультетів слухати історію педагогічних учень, педагогіку у частині сучасних педагогічних теорій, дидактику, методику предметів за спеціальностями, а також шкільну гігієну [10, с. 215–220, 226].

8 квітня 1904 р. Міністерство народної освіти запропонувало історико-філологічного факультету Київського університету Святого Володимира обговорити ідею викладання педагогіки. У разі схвалення такого кроку університет мав підготувати програму її викладання. А ось у Харківському університеті протягом цього року вже повним ходом йшли заняття з педагогіки, при чому не тільки теоретичні, а й практичні. Поводив їх проф. Ф. О. Зеленогорський. А восени цього ж таки 1904 р. питання з педагогіки були включені до курсу дитячої психології [11, с. 532; 12, с. 10].

Зрештою Міністерство народної освіти, до речі, прислухавшись до порад Д.І.Багалія, з 24 квітня 1904 р. ввело в Харківському університеті педагогіку як обов'язковий предмет для студентів історичного факультету [13, с. 62].

Спливало перше десятиріччя XIX ст., і вкрай недбале ставлення до педагогіки дало про себе знати. Якісний склад студентів-філологів – переважно саме вони ставали викладачами шкіл та гімназій – значно погіршився. Професура відзначала загальне падіння інтересу до спеціальності, апатію та розумову інертність, що особливо проявлялася під час іспитів. Як результат, у середніх навчальних закладах падала якість викладання, кульгала й дисципліна. Намагаючись хоча б якимось чином переламати подібне ставлення до педагогіки як джерела професійної та методичної компетентності, проф. Д. І. Багалій нагадав, що в Харкові ще в кінці XVIII ст. ідеями Ж.-Ж. Руссо захоплювався обрусілий швейцарець, педагог і журналіст І. П. Вернет [14]. Та автори педагогічних праць знов і знов повторювали: успіхи в університетському навчанні продовжували натхнення й ентузіазм, а незнання правил дидактики; все визначала майстерна техніка викладів, віртуозність наукової думки, її оригінальність [15, с. 515]. Стверджувалося, що в підручниках з педагогіки бракує чітких доказів про те, що це – наука, і більшість наведених даних свідчила виключно про її мистецький характер. На думку ж окремих вчених, педагогіка найбільше потрібна жінкам, оскільки

мала суто утилітарну мету соціально-ідеального змісту [16, с. I-II, 10, 41, 47].

За таких умов 10 червня 1909 р. у навчальних округах Російської імперії були створені тимчасові педагогічні курси. Вперше впроваджувалася і практика відряджень учителів за кордон. Так для підготовки кадрів для шкіл Білорусії в Харківському університеті виділили 20 стипендій студентам, які виявили бажання там працювати вчителями [17, с. 57; 18, с. 140]. В травні 1912 р. вийшла чергова постанова «О курсах для приготовления учителей и учительниц средних учебных заведений». Протягом року на них викладали цілий ряд предметів: логіку, психологію, шкільну гігієну, методику (з практикою з російської мови та словесності), латину, російську та загальну історію, математику, географію та математичну географію, природознавство, хімію, фізику, німецьку й французьку з методикою. Була у цьому списку й історія педагогіки. [19, с. 94–95].

Тимчасові практичні педкурси вчителів початкових народних шкіл при Харківському університеті, організовані попечителем П. Е. Соколовським, у свою чергу, навчали раціональному викладанню, прогресивним методичним прийомам. Так, у червні 1910 р. на курси прибули більше 700 учителів на лише з Харківщини, а й з Воронежської, Катеринославської, Гродненської, Калузької та Мінської губерній. Слухачами переважно були жінки, бо на той час на Харківщині існувала лише одна учительська семінарія та дві повітові школи з педкурсами, де готували вчителів саме чоловічої статі, а ось вчителюк готували усі жіночі гімназії. Викладали на курсах і викладачі Харківського університету: ботаніку – проф. Арнольд, фізику – лаборант Сахаров, зоологію та фізіологію – проф. Нікольський, право – проф. Палієнко, російську історію – проф. Савва, методику і дидактику викладання російської мови – приват-доцент Харцієв [20].

Незважаючи на помітні успіхи, напередодні Першої світової війни російська школа все ще не була загальноосвітньою, а мала казенно-бюрократичний та професійно орієнтований характер. Найсумнішим було ж те, що у Державній думі Росії і решті інстанцій вважали, що з питаннями освіти та виховання можна зачекати, бо на перший план виходили інші, начебто більш важливі проблеми [21, с. 3, 11, 51]. Але титанічними зусиллями передових педагогів та Харківського навчального округу розуміння значення педагогічних систем і дидактичних новацій для особисто професійного розвитку викладачів знаходило все більше прихильників. У Харкові працювала педагогічна виставка, з 1913 р. створювався педагогічний

музей. Цього ж року при управлінні Харківського навчального округу відкрили показову педагогічну виставку у приміщенні II гімназії. У облаштуванні шести відділів виставки – наглядних посібників, типових письмових робіт, історії, географії, малювання та разків шкільних меблів – брали участь і викладачі університету [22].

Харківська університетська професура невтомно працювала над покращенням викладання у середній школі. Найбільше переймалися фахівці проблемами викладання математики. Так проф. Ц. К. Русс'ян, аналізуючи письмові роботи випускників гімназій округу за 1907–1913 рр., звернув увагу низьку середню оцінку з математики – 3,3–3,5. Гімназисти не володіли математичною мовою, не могли вибрати раціональне розв'язання задачі, не освоїли креслення при вивченні геометрії тощо [23, с. 364–365]. У зв'язку з цим Д.М. Синцов вважав, що для майбутніх викладачів необхідно ввести курс історії математики, основи геометрії, вступ або окремі частини елементарної геометрії. До курсу середньої школи він рекомендував включити вищу математику, яка то тоді вже повним ходом викладалася у школах Західної Європи та США [24, с. 69, 71; 25, с. 203].

Протягом 1912–1916 рр. увагу науковців привернула експериментальна педагогіка, яка вивчала психологічну природу дитини. Вперше поняття «педологія» з'явилося у американського вченого О. Крісмана – дисертацію на цю тему він захистив у 1896 р. Пропозиції, які пролунали на III Всеросійському з'їзді з експериментальної педагогіки, який зібрав більше 300 учасників – переважно вчителів гімназій та реальних училищ. В.В. Успенський у доповіді «Педагогіка у вищій школі» не просто вимагав створити у Росії самостійну педагогічну науку, а й зрозуміти, що цієї мети можна досягти лише за умови створення повнокровних кафедр педагогіки в університетах. Причому вони мають носити міжфакультетський характер [26, с. 140–144, 152].

Говорячи про вклад викладачів Харківського університету та вчителів харківського навчального округу у розвиток педагогічної науки варто зупинитися на педагогічному з'їзді з питань середньої освіти, що проходив в червні 1916 р. На з'їзді обговорювали поставлену ще влітку 1915 р. на нараді в Міністерстві народної освіти проблему «безправності» в середній школі і вирішили ліквідувати систему особливих прав випускників гімназій, яка більше не відповідала вимогам часу. Крім того, учасники з'їзду висловилися проти формальної зовнішньої дисципліни у стінах школи, пропагували владу розумних педагогічних вимог, критикували

перевантаження учнів уроками латини та грецької [27, с. 5, 7]. Проф. Д. М. Синцов виклав історію посилення міжпредметних зв'язків, особливо між математикою та фізикою. Лунали також вимоги про покращення викладання теорії і практики педагогіки у жіночих гімназіях та єпархіальних жіночих училищах [28, с. 4; 29, с. 7; 30, с. 4; 31, с. 3; 32, с. 3–5; 33, с. 3].

Таким чином, у 90-ті рр. XIX ст. педагогічна наука продовжувала торувати свій шлях у освітній системі Росії і досягла у цьому очевидних успіхів. Значний внесок у цій справі належав викладачам та професурі Харківського університету. Попри перешкоди традиційно скептичного ставлення освітянського загалу до введення педагогіки у виховно-освітній процес вищих навчальних закладів, авангард на той час російської науки – Харківський університет – поширював, пропагував і рухав уперед науку виховання людини.

Попри всі перешкоди введення педагогіки у виховно-освітній процес ВНЗ, гімназій та шкіл, професорсько-викладацький склад Харківського університету вів постійний пошук у науково-педагогічній освіті. Він вніс значний вклад у розвиток педагогічної освіти, в пошуках новаторства. Як показник цьому: вводилися нові курси з педагогіки, методики та практики викладання дисциплін, створені і працювали педагогічні виставки, проходив обмін між вчителями новими ідеями з розвитку педагогіки.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сборник Харьковского историко-филологического общества. Т. 3. – Х.: Тип. К. Л. Счасни, 1891. – XXVII, 341 с.
2. Извлечение из всеподданейш. отчета министра народн. просвещ. за 1897 г. – СПб., 1900. – 430 с.
3. Труды педагогического отдела Харьковского историко-филологического общества. – 1893. – Вып. 1. – 118 с.
4. Там само
5. Кін О. М. Проблеми навчання і виховання в педагогічній спадщині М. Сумцова : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / О. М. Кін. – Х., 2001. – 19 с.
6. Труды педагогического отдела Харьковского историко-филологического общества. – 1900. – Вып. 6. – 224 с.
7. Труды педагогического отдела Харьковского историко-филологического общества. – 1902. – Вып. 7. – 148 с.
8. Карнаух Н. В. О значении педагогических знаний в профессиональной подготовке преподавателей высшей школы в дореволюционной России / Н. В. Карнаух // Вестн. Православного Свято-Тихоновского гуманитар. ун-та. Сер. 4 : Педагогика. Психология. – 2010. – Вып. 1 (16). – С. 41–49.
9. Кареев Н. Выбор факультета и прохождение университетского курса. / Н. Кареев 2-е изд. – СПб.: «Издатель», 1900. – 210 с.
10. Труды высочайше утвержденной комиссии.. Вып. 1.

11. Сборник постановлений и распоряжений начальства... / сост. П. В. Воловенко)... – 1912.

12. Отчет о состоянии и деятельности Императорского Харьковского университета за 1904 год. – Х. : в универс. тип., 1905. – 210 с.

13. Петренко Н. В. Культурно-освітня спадщина вчених Слобожанщини другої половини ХІХ–початку ХХ століття (історико-педагогічний аспект) : монографія / Н. В. Петренко, С. Г. Золотухіна. – Х. : ХДУХТ, 2010. – 186 с.

14. Багалей Д. Харьковский педагог и журналист начала XIX века Иван Филиппович Вернет / Д. Багалей. – Х. : Печ. дело, 1908. – 7 с.

15. Петражицкий Л. И. Университет и наука. Опыт теории и техники университетского дела и научного самообразования. Т. 2 : Практические выводы / Л. И. Петражицкий. – СПб. : Тип. Ю. Н. Эрлих, 1907. – 639 с.

16. Волкович В. А. Педагогическая наука перед судом её противников / В. А. Волкович. – СПб. : Изд. О. Богдановой, 1909. – 47 с.

17. Журнал Министерства народного просвещения. Новая серия – 1909. – Ч. 22.

18. Отчет о состоянии и деятельности Императорского Харьковского университета за 1909 год. – Х. : в унив. тип. 1910. – 177 с.

19. Овчинников А. В. Модернизация отечественного образования в условиях политического кризиса начала ХХ в. / А. В. Овчинников // Педагогика. – 2011. – № 6. – С. 86–98.

20. Пісочинець Д. Харківські учительські курси / Д. Пісочинець // Світло. – 1910. – Кн. 1. – С. 36–40.

21. Вахтеров В. П. Основы новой педагогики. Т. I. / В. П. Вахтеров. – М. : Изд-во т-ва И. Д. Сытина, 1913. – 583 с.

22. Краткое описание педагогической показательной выставки при Харьковском учебном округе / сост. Г. П. Окунев. – Х. : Знание, 1913. – 30 с.

23. Руссьян Ц. К. Некоторые замечания о характере работ, исполненных учениками гимназий на испытаниях зрелости в Харьковском учебном округе за 1907–1913 г. / Ц. К. Руссьян // Математическое образование. – 1913. – № 8. – С. 363–367.

24. Синцов Д. М. По поводу одной книги : [рец.] // Мат. образование. – 1913. – № 1. – С. 67–76. – Рец. на кн. : Мрочек В. Педагогика математики. Исторические и методические этюды. Т. 1 / В. Мрочек, Ф. Филиппович. – СПб. : Книгоизд-во О. Богдановой, 1910.–VI, 380 с.

25. Синцов Д. М. Университет и средняя школа // Математическое образование. – 1913. – № 5. – с. 193–206.

26. Фарфоровский С. Третий всероссийский съезд по экспериментальной педагогике / С. Фарфоровский // Журн. М-ва нар. просвещения. Новая серия. – 1916. – Ч. 62 – С. 137–152.

27. Ежедневник педагогического съезда Харьковского учебного округа по вопросам среднего образования. – Х. : Тип. и литограф. М. Зильберберг и С-вья, 1916. – № 1. – 7 с.

28. Там само. №3. – 4 с.

29. Там само. № 5. – 8 с.

30. Там само. № 6. – 7 с.

31. Там само. № 8 – 4 с.

32. Там само. № 9. – 7 с.

33. Там само. № 10. – 4 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Куліш Сергій Миколайович – кандидат історичних наук, доцент Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Коло наукових інтересів: Історія педагогічної думки.

УДК 37(09)

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ У ШКОЛІ І.Г.ТКАЧЕНКА ТА СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ

Наталія КУНАШЕНКО (Бобринець)

Епоха, що настала, – епоха змін, інновацій, епоха інтелекту, – диктує свої умови життя, висуває нові вимоги до людини. Стає очевидним, що талановита молодь є цінним капіталом – своєрідною інвестицією в майбутнє. Тенденції розвитку сучасного суспільства викликають підвищення уваги до інтелектуально обдарованих дітей. Якісно нові зміни в суспільстві переконують, що найбільшою цінністю є неповторна людська особистість з її нахилами, вподобаннями, обдаруваннями.

Наша держава має сьогодні безліч економічних та культурних проблем, розв'язувати які доведеться вчорашнім і сьогоднішнім учням. Тому школа покликана дати учням узагальнену систему знань про

природу, суспільство, людину, сучасне виробництво, культуру. Але основний напрям навчання і виховання – це визнання учня головною фігурою всього навчально-виховного процесу.

Талановиті, обдаровані спеціалісти в сучасній Україні здатні збудувати європейську державу. Тому системній роботі з підготовки фахівців такого рівня потрібно приділяти якомога більше уваги.

У Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)» серед пріоритетних напрямів реформування шкільної освіти визначено: «...своєчасне виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей», а також «...удосконалення